

УДК 339.13:338

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.17>**Савченко Т.В.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7990-1570>

Родіна О.В.

здобувачка ступеню доктор філософії,
старша викладачка кафедри менеджменту і права
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3215-9521>

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «РИНОК» У КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ ЙОГО ФУНКЦІЙ

Проаналізовано різні підходи науковців до визначення поняття «ринок», що дало змогу визначити п'ять основних етапів еволюції даного поняття. Кожен з етапів еволюції поняття «ринок» розкриває основну концепцію того періоду. Сформульовано визначення поняття «ринок» як механізму взаємодії покупців і продавців, який є з одного боку – саморегульованою економічною системою на підставі законів попиту та пропозиції, що формується під впливом чинників як обмежуючих так і стимулюючих, а з іншого боку системою, що потребує економічного та адміністративного регулювання з боку держави. Розглянувши основні функції ринку, окремо додано таку функцію як конкурентозабезпечуюча, що спонукає виробників до дій, ефективних у конкурентній боротьбі за споживача. Обґрунтовано необхідність створення вагомого адміністративно-організаційного механізму впливу на ліквідацію диспропорції розвитку різних сфер економіки.

Ключові слова: ринок, ціна, функції ринку, етапи розвитку, концепції розвитку, закони попиту і пропозиції.

Постановка проблеми. Ринок є віддзеркаленням розвитку економіки країни, тому що не тільки відображає рівень задоволеності взаємовідносинами виробників та споживачів товарів та послуг, але й є індикатором розвитку певних галузей країни та сфер економіки, ефективності розподілу продуктивних сил, природних ресурсів та капіталів. Існує безліч підходів до визначення поняття «ринок», розвиток цього поняття відбувався під впливом переосмислення підходів до організації виробництва та пошуку засобів максимального задоволення споживчого попиту, діджиталізації ринкових відносин, посиленню впливу на становлення ринку політичних та міграційних процесів, але при цьому незмінним залишається одне – досягнення рівноважної ціни. Саме тому і саме поняття «ринок», його класифікація та функції потребують постійної актуалізації підходів до визначення з урахуванням новітніх наукових досліджень та змін в економічних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття ринок займалися як вчені минулих століть: А. Сміт, С. Фішер, Дж. Кейнс, В. Джевонс, Р. Дорнбуш, Ф. Енгельс, К. Маркс, А. Курно, А. Маршалл, А. Піг, Й. Шумпетер, М. Портер Р, Ж.-Ж Ламбен; так і науковці сучасності: С. Клименко, О. Дуброва, Д. Барабась, А. Войчак, Г. Клишко, А. Задоя, Л. Балабанова, Є. Агеев та багато інших. Але, не дивлячись на велику кількість досліджень з цього питання, стрімкий розвиток ринкових відносин назавжди забезпечує його актуальність.

Метою статті є узагальнення та уточнення підходів до сутності поняття «ринок» у контексті розширення функцій, які виконує ринок.

Виклад основних матеріалів дослідження. Ринок, безумовно, є саморегульованою інституцією, так як

регулювання відбувається завдяки основному закону ринку – взаємодії попиту та пропозиції під впливом ринкової конкуренції. Але, окрім досягнення рівноважної ціни, як на продавців, так і на покупців впливає безліч інших факторів:

- особливості логістики: перешкоди, або навпаки додаткові можливості;
- смакові уподобання як в окремих регіонах, так і в окремих родинах;
- модні тенденції в споживанні, що нав'язуються засобами масової інформації;
- можливості або перешкоди в створенні каналів розподілу;
- підтримка або ігнорування проблем з боку держави;
- інвестиційна привабливість бізнесу;
- поведінка та лояльність посередників;
- вплив місцевих органів влади.

Саме ринкові відносини стимулюють виробників до пошуку найефективніших форм виробництва та реалізації продукції та намагання як повніше та краще ніж конкуренти задовольнити потреби споживачів.

Дефініція поняття «ринок» трансформувалась з розвитком суспільного виробництва, поступово розвиваючись від асоціації з конкретним місцевим продажем, площею, базаром, де відбувались процеси обміну до організації певних економіко-правових відносин [1, с. 19].

А. Сміт розглядає ринок, як економічну систему, «невидиму руку», що поєднує виробників та споживачів та спрямовує діяльність виробників під суспільні потреби [2, с. 58].

Досліджуючи поняття «ринок» іноземні вчені висловлювали різні думки, а саме поняття еволюціонувало разом з розвитком ринкових відносин: як

саморегульованим за рахунок самовирівнювання цін і товарів; як цілісність здійснення процесу купівлі – продажу; як саморегульовану економічну систему, здатну самостійно встановлювати необхідну рівновагу між сукупним попитом і сукупною пропозицією [3, с. 135; 4, с. 219; 5, с. 16]. На противагу їм заперечували приватну власність і ринок [6, с. 15] засновники марксистського напрямку К. Маркс і Ф. Енгельс.

З подальшим розвитком поглядів на поняття «ринок», все більше приділялось уваги саме на прив'язці до певного місця здійснення купівлі продажу, а зародженню ділових стосунків та взаємозв'язків [7, с. 145; 8, с. 53; 10].

Лауреат Нобелівської премії з економіки Ф. Хайєк стверджує, що «ринок – це складний передавальний механізм, що дозволяє якомога повніше й ефективніше використовувати інформацію, розпорощену через численних індивідуальних суб'єктів [9, с. 26]. Але кейнсіанська теорія (засновник Дж. М. Кейнс) наполягала на необхідності втручання в ринкові відносини держави шляхом стимулювання сукупного попиту й інвестицій через проведення певної кредитно – бюджетної політики.

Досліджуючи погляди українських вчених-економістів щодо ринку, його сутності, можна сказати, що під ринком, найчастіше, розуміють певні економічні дії, що здійснюються різними економічними особами [11, с. 144]. При чому до основних економічних дій перш за все відносять купівлю – продаж, а економічні особи – це гравці ринку, що безпосередньо задіяні у цьому процесі.

Кириленко В. В. вважає, що «ринок – це сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів» [12, с. 23].

С. В. Мочерний стверджує, що «Ринок – сукупність продавців і покупців, які вступають між собою в економічні відносини з приводу купівлі-продажу товарів і послуг за допомогою механізму узгодження цін на основі попиту і пропозиції» [13, с. 72].

Гальчинський А. С., Єщенко П. С., Палкій Ю. І. визначають ринок як «обмін, який здійснюється за законами товарного виробництва і обігу» [14, с. 157].

Площик М. В. визначає ринок як «форму (спосіб) організації і функціонування економічних зв'язків господарюючих суб'єктів, що ґрунтуються на принципах

вільної купівлі – продажу, а також суспільну форму функціонування економіки, яка забезпечує взаємодію виробництва і споживання через обмін з прямими і зворотними зв'язками [15, с. 73].

Джумабоев А. А. Ринок – це система економічних відносин між людьми, що охоплює процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання. Він діє як складний механізм функціонування економіки, заснованої на використанні різних форм власності, товарно-грошові відносини та фінансово-кредитну систему [16]

Оганесян В. С. надає визначення сутності ринку – «як механізму в системі регулювання сукупності суб'єктів у певному середовищі, які пов'язані між собою обміном, домовленостями, зв'язками, купівлею і продажем товарів чи послуг, під впливом історичних, технологічних, політичних, економічних та соціальних змін» [17, с. 134].

Цікавим є підхід до сутності ринку Орел В. М., автор трактує сутність поняття через розгляд складових ринку таких як: сфера відносин (економічний та цивільний оборот), учасники (сфера виробництва, сфера переробки, інфраструктура, споживачі), механізм впливу (ринкові механізми та державне регулювання) [18, с. 71].

Узагальнюючи можна сказати, що дефініція поняття «ринок» еволюціонувала від конкретного (за територіального) місця купівлі – продажу товарів; економічних відносин у які вступають суб'єкти ринку у процесі обміну; форма (спосіб) організації і функціонування економічних зв'язків; саморегульований механізм, що координує процеси обміну на конкурентних засадах; механізм взаємодії покупців та продавців, який регулюються державними інститутами (табл. 1).

Ринок передбачає виробництво, обмін, розподіл і споживання продуктів. Ринок є саморегульованим: він постачає необхідні ресурси та продукцію, а також визначає попит на них. Ринок формується під впливом обмеженості ресурсів: капіталу, трудових ресурсів, сировини і т.д. При цьому ситуація на ринку напряму залежить від доходів потенційних споживачів та очікуваних прибутків виробників продукції. Індикатором ринку є ціна, яка є основним показником економіки.

Ринок, як механізм, складається з окремих ринків – капіталу, праці, продуктів харчування, житла, страхових послуг і т. д. «Малі» ринки бувають двох видів: ресурсів і продуктів (товарів і послуг).

Таблиця 1 – Еволюція поняття «ринок»

Етапи розвитку	Ключові слова концепції	Автори, що підтримують поняття
1 етап	«місце продажу, зустрічі покупців та продавців»	А. Курно, А. Пазетті, В. Джевонс, П. Хіл
2 етап	«взаємовідносини продавців та споживачів у процесі обміну»	Хейне Пол, С. Фішер, Р. Шумпетер Й. А., Дорнбуш, Р. Шмалензі, Гальчинський А. С., Єщенко П. С., Палкій Ю. І., Площик М. В., Рибалкін В. О., Джумабоев А. А.
3 етап	«економічна система, що регулює взаємовідносини виробників і споживачів»	А. Сміт, А. Маршал, А. Пігу
4 етап	«механізм взаємодії покупців і продавців»	Семюелсон П. А., Нордгауз В., Ф. Хайєк, Кириленко В. В., С. В. Мочерний, В. Д. Базилевич, М. В. Місюк, Оганесян В. С.
5 етап	«механізм взаємодії, що потребує втручання держави»	Дж. М. Кейнс, В. О. Білика, П. Т. Саблука

Джерело: згруповано авторами

При цьому на процес купівлі – продажу безпосередній вплив чинять посередники, які беруть безпосередню участь у реалізації продукції з одного боку забезпечуючи і створюючи додаткові канали і місця для реалізації продукції, а з іншого вартість їх послуг здорожує кінцеву ціну реалізації продукції.

Ринок спонукає виробників завдяки конкурентним механізмам до постійного удосконалення продукції, пошуків її здешевлення в процесі боротьби за споживача, але іноді і споживачі опиняються в процесі боротьби за продукцію, якщо вона представлена в обмеженій кількості, або у пошуках більш низьких цін.

Ринок товарів та послуг регулюються і державними інституціями за допомогою оподаткування, льотних умов праці, держзамовлень та інших засобів впливу.

Тому, надаючи власне трактування ринку, врахуємо розглянуті вище підходи, та зазначимо що: ринок – це механізм взаємодії покупців і продавців, який є з одного боку – саморегульованою економічною системою на підставі законів попиту та пропозиції, формується під впливом ряду чинників як обмежуючих так і стимулюючих, а з іншого боку системою, що потребує економічного та адміністративного регулювання з боку держави задля забезпечення суспільних інтересів.

Більш широко розкривають сутність «ринку» його функції. Традиційно, до їх складу входять: ціноутворення, відтворення, стимулювання, регулювання, контролювання, санування, інформаційна, посередницька, функція дезінфекції, конкурентозабезпечуюча*.

контролювання, санування, посередницька, функція дезінфекції [6, с. 72]. На рис. 1 представлено розширений перелік функцій ринку.

Отже, саме ринок сприяє створенню атмосфери здорової конкурентної боротьби та спонукає виробників до конкурентних дій, заходів, рішень, ефективних у конкурентній боротьбі за споживача, і дані функції буде виконувати саме конкурентозабезпечуюча функція.

Виконуючі функції з організації та збалансування попиту та пропозиції, регулювання процесів виробництва та ціноутворення, ринок не може забезпечити встановлення пропорційного розвитку різних галузей народного господарства, бо на цей процес впливають інші економічні важелі. Безумовно галузі промисловості відрізняються між собою рівнем прибутковості, що призводить до більшої або меншої зацікавленості інвесторів у вкладенні інвестицій; притоку або відтоку робочої сили, бо заробітна платня у різних галузях має теж широкий діапазон; можливостями реалізації продукції виключно на внутрішньому або на зовнішньому ринку збуту; зосередження реалізації продукції на певних сегментах ринку (підвищує залежність виробників від коливання попиту на продукцію); особливості транспортування та умови роботи з посередниками; обсяги експорту-імпорту певних видів продукції. Все це свідчить про необхідність створення вагомого

Примітка: * доповнено авторами

Рисунок 1 – Розширений перелік функцій ринку

Джерело: побудовано авторами за даними [6, с. 72]

адміністративно-організаційного механізму впливу на ліквідацію диспропорції розвитку різних сфер економіки, що потребує втручання через засоби регулювання як на загальнодержавному так і місцевому рівні.

Висновки. Еволюція поняття ринок відбувається під впливом бурхливого розвитку економіки та багатьох факторів макро- та мікросередовища. Поступово розвиваючись від територіального характеру визначення поняття, воно зберігає основну свою сутність як взаємодію попиту та пропозиції, та доповнюється описом механізмів та інструментів, що дозволяють регулювати взаємовідносини між покупцями та про-

давцями, спираючись на основні функції ринку. Сформульовано визначення ринку як механізму взаємодії покупців і продавців, який є з одного боку – саморегульованою економічною системою на підставі законів попиту та пропозиції, формується під впливом ряду чинників як обмежуючих так і стимулюючих, а з іншого боку системою, що потребує економічного та адміністративного регулювання з боку держави задля забезпечення суспільних інтересів. До основних функцій додано таку функцію як конкурентозабезпечуюча, яка несе відповідальність за створення на ринку умов для здорової конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Савощенко А. С. Інфраструктура товарного ринку. Київ, КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Юрчик І. Б. Еволюція наукових поглядів та інституційне забезпечення ефективного функціонування ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28–1. С. 75–78.
3. Економічна теорія: навч. посібник / В. О. Білика, П. Т. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2004. 560 с.
4. Чухно А. А. Рынок. Киев : Украина, 1995. 448 с.
5. Українська Радянська Енциклопедія / М. П. Бажан. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії. 1983. Т. 9. 560 с.
6. Економічна теорія: Політекономія : підручник / В. Д. Базилевича; 6-е вид., перероб. і доп. Київ : Знання-Прес, 2007. 719 с.
7. Heyne Paul (2013) *The Economic Way of Thinking*. Pearson, 13th. 456 p.
8. McConnell, Campbell R. (2000) *Economics: principles, problems, and policies* / Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. 18th ed. 390 p.
9. Косік А. Ф., Гронтовська Г. Е. Мікроекономіка: навч. посіб. / Київ : Центр учбової літератури, 2008. 438 с.
10. The Essence of Markets and Competition: веб-сайт. URL: <https://bizonaire.com/en/blog/article/the-essence-of-markets-and-competition---162.html#:~:text=The%20modern%20market%20is%20a,distribution%20and%20consumption%20of%20products>. (дата звернення: 31.08.2022).
11. Уразов А. У., Маслак П. В., Саух І. В. Основи економічної теорії: навч. посіб. Київ : МАУП. 2005. 328 с. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/nw31.pdf> (дата звернення: 31.08.2022).
12. Кириленко В. В. Економіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : Економічна думка, 2002. 193 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/469/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення: 27.08.2022).
13. Мочерний С. В. Основи економічних знань : Підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 304 с.
14. Гальчинський А. С., Єщенко П. С., Палкі Ю. І., Основи економічних знань: навч. посібник. Київ : Вища школа. 2002. 543 с.
15. Площик М. В. Умови Функціонування ринкової економіки. *Економіка та держава*. № 8. 2011. С. 72–74.
16. Jumaboyev A. A. Essence and development of a market economy: стаття. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/essence-and-development-of-a-market-economy> (дата звернення: 29.08.2022).
17. Оганесян В. С. Економічна сутність ринку продукції тваринництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. С. 133–135.
18. Орел В. М. Оцінка сучасного стану та перспективного розвитку регіонального ринку м'яса та м'ясної продукції. *Економічний аналіз*. 2014. Том 18. № 3. С. 70–74.

References:

1. Savoshchenko A. S. (2005) *Infrastrukturta tovarnoho rynku* [The infrastructure of the commodity market]. Kyiv, KNEU. (in Ukraine)
2. Iurchyk I. B. (2018) *Evolutsiia naukovykh pohliadiv ta instytutysiine zabezpechennia efektyvnoho funktsionuvannia rynku pratsi*. [The evolution of scientific views and institutional support for the effective functioning of the labor market.]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. Vol. 28–1, pp. 75–78.
3. Bilyk V. O., Sabluk P. T. (2004) *Ekonomichna teoriia: navch. posibnyk* [Economic theory]. Kyiv: NNTs IAE. (in Ukraine)
4. Chukhno A.A. (1995) *Rynok* [Market]. Kyev: Ukrayna. (in Ukraine)
5. Bazhan M. P. (1983) *Ukrainska Radianska Entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia]. Kyiv: Holovna redaktsiia Ukrainskoi Radianskoi Entsyklopedii. (in Ukraine)
6. Bazylevycha V. D. (2007) *Ekonomichna teoriia: Politekonomiia* [Economic theory: Political economy]. Kyiv: Znannia-Pres. (in Ukraine)
7. Heyne Paul (2013) *The Economic Way of Thinking*. Pearson, 13th. 456 p. (in USA)
8. McConnell, Campbell R. (2000) *Economics: principles, problems, and policies* / Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. 18th ed. 390 p. (in USA)
9. Kosik A. F., Hrontkovska H. E. (2008). *Mikroekonomika* [Microeconomics]. Kyiv: Tsent uchbovoi literatury. (in Ukraine)
10. The Essence of Markets and Competition: veb-sait. Available at: <https://bizonaire.com/en/blog/article/the-essence-of-markets-and-competition---162.html#:~:text=The%20modern%20market%20is%20a,distribution%20and%20consumption%20of%20products> (accessed 31 August 2022).
11. Urazov A. U., Maslak P. V., Saukh I. V. (2005) *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Foundations of economic theory]. Kyiv: MAUP. Available at: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/nw31.pdf> (accessed 31 August 2022).

12. Kyrylenko V. V. (2002) *Ekonomika: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv* [Economy]. Ternopil: Ekonomichna dumka. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/469/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf> (accessed 31 August 2022).
13. Mochernyi S. V. (2000). *Osnovy ekonomichnykh znan: pidruchnyk* [Basics of economic knowledge]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia». (in Ukraine)
14. Halchynskyi A. S., Yeshchenko P. S., Palkii Yu. I. (2002) *Osnovy ekonomichnykh znan: navch. posibnyk* [Basics of economic knowledge]. Kyiv: Vyshcha shkola. (in Ukraine)
15. Ploshchuk M. V. (2011) *Umovy funktsionuvannia rynkovoï ekonomiky* [Functioning of the market economy]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 72–74.
16. Jumaboyev A. A. *Essence and development of a market economy: statia*. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/essence-and-development-of-a-market-economy> (accessed 29 August 2022).
17. Ohanesian V. S. (2016) *Ekonomichna sutnist rynku produktsii tvarynyntstva* [The economic essence of the animal husbandry market]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 6, pp. 133–135.
18. Orel V. M. (2014) *Otsinka suchasnoho stanu ta perspektyvnoho rozvytku rehionalnoho rynku miasa ta miasnoi produktsii* [Assessment of the current state and prospective development of the regional market of meat and meat products]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 18, no. 3, pp. 70–74.

Tetyana Savchenko

Odessa National Technological University

Rodina Olga

Dnipro State Agrarian and Economic University

EVOLUTION OF THE CONCEPT «MARKET» IN THE CONTEXT OF EXPANDING ITS FUNCTIONS

The evolution of the concept of the market takes place under the influence of the rapid development of the economy and many factors of the macro- and microenvironment. Gradually developing from the territorial nature of the definition of the concept, it retains its basic essence as the interaction of demand and proposal, and is supplemented by a description of mechanisms and tools that allow regulating the relationship between buyers and sellers, based on the main functions of the market. Various approaches of scientists to the definition of the concept of market are analyzed, based on which five main stages of the evolution of the concept of the market are defined: gradually developing from the territorial character of the definition of the concept, it retains its basic essence as the interaction of demand and supply, and is supplemented by a description of the mechanisms and tools that allow regulate the relationship between buyers and sellers based on the basic functions of the market. The definition of the market is formulated as a mechanism of interaction between buyers and sellers, which is, on the one hand, a self-regulating economic system based on the laws of supply and demand, formed under the influence of a number of limiting and stimulating factors, and on the other hand, a system that requires economic and administrative regulation with on the part of the state to ensure public interests. The main functions of the market are considered: pricing, reproduction, stimulation, regulation, sanitation control, informational, intermediary, disinfection function. A competitive function has been added to the main functions, which is responsible for creating conditions for healthy competition on the market and encouraging manufacturers to take competitive actions, measures, and decisions effective in the competition for the consumer. The need to create a significant administrative-organizational mechanism of influence on the elimination of the disparity in the development of various spheres of the economy, which requires intervention through means of regulation both at the national and local levels, is substantiated.

Keywords: market, price, market functions, stages of development, concepts of development, laws of proposal and demand.

JEL Classification: A11, P23